

OBECNOŚĆ RZADKIEJ SKAMIENTAŁOŚCI — LIMULUSA W LIASIE ŚWIĘTOKRZYSKIM

UKD 565.392.3:591.762.1(438—35 woj. radomskie)

Ubóstwo morskiej fauny w dolnej jurze Polski jest w pewnym stopniu rekompensowane występowaniem niektórych, rzadko gdzie indziej spotykanych skamieniałości. Obok nie znanych dotychczas skamieniałości śladowych (2, 3) i unikalnego odcisku łapy gada pięciopalczastego (4), należy tu znaleźć w kamieniołomie pod stacją Szydłowiec odcisk limulusa.

Ta „żywa skamieniałość”, pojawiająca się w dolnym kambrze, jest reprezentowana w liasie europejskim zaledwie w czterech egzemplarzach. Pierwszy z nich opisał Braun w 1860 r. z dolnego liasu pod Bayreuth (Frankońska Jura) jako *Limulitella liaso-keuperina*. Następny — *Limulus nathorsti* Jackson (1906) pochodził z dolnego liasu Skanii. Trzeci był okaz znaleziony tuż przed wybuchem ostatniej wojny światowej w kamieniołomie piaskowca środkowoliasowego, na E od stacji kolejowej Szydłowiec (1). Egzemplarz ten spalił się wraz ze zbiorami Uniwersytetu Warszawskiego w czasie bombardowania Warszawy we wrześniu 1939 r. Czwarty egzemplarz limulusa z dolnego liasu Dolnej Saksonii opisał J. Wincierz w 1960 r., a więc dokładnie 100 lat po znalezieniu pierwszego okazu.

Jak wynika z ustnych informacji prof. R. Kozłowskiego i prof. S. Z. Różyckiego, limulus spod Szydłowca miał rozmiary dłoni i był stosunkowo do-

brze zachowany. Zasluguje to na podkreślenie z tego względu, że wspomniane okazy z Frankońskiej Jury, Szwecji i Dolnej Saksonii były w znacznie gorszym stanie. Opisany przez Wincierza limulus (nieomal trzykrotnie mniejszy od polskiego) był odciskiem całego zwierzęcia, dwu pozostałym brakowało odwłoku i kolca. Jak jednak wynika z załączonego przez tego autora zdjęcia, uzupełnionego rysunkiem, również stan zachowania tego najkompletniejszego okazu był niezadowalający. Tym większa jest strata, jaką poniosła nauka, nie tylko polska, przez zniszczenie naszego okazu.

Jan Samsonowicz oznaczył wstępnie polski okaz jako *Limulus of liaso-keuperinus* Brauni. Nie ma jednak pewności czy można go przyrównać do opisanego przez Brauna okazu, bardzo niekompletnego i przy tym prawie trzykrotnie mniejszego, o rozmiarach głowotokowia 38 × 20 mm (fide J. Wincierz op. cit.).

Obecność limulusa w osadach środkowego liasu świętokrzyskiego rzuca światło na ówczesne warunki paleogeograficzne. Współcześnie ostrogony żyją w płytkich morzach przybrzeżnych Ameryki Północnej i Środkowej, Australii, Japonii, Chin oraz Archipelagu Malajskiego, na głębokościach 3—12 m. Pełzając po piaszczysto-iłastym dnie zakopują się często w il (stąd ich nazwa od łac. limus = il). Żywią się głównie robakami żyjącymi w mule.

LITERATURA

1. Karaszewski W. — Stratygrafia liasu w północnym obrzeżeniu Gór Świętokrzyskich. Pr. Inst. Geol., t. 30, cz. 3, 1962.
2. Karaszewski W. — O skamieniałościach śladowych w jurze świętokrzyskiej. Pr. geol., 1973, nr 11.
3. Karaszewski W. — A new trace fossil from the Lower Jurassic of the Cross Mts. Bull. d.L'Ac. P. d. Sc., S. d. Sc. d. 1. Terre, 1974, no. 3/4.
4. Karaszewski W. — O unikalnym odcisku łapy gada jurajskiego w dolnym liasie świętokrzyskim. Pr. geol., 1975, nr 7.
5. Książkiewicz M., Samsonowicz J., Rühle E. — Zarys geologii Polski. Wyd. Geol., 1965.
6. Wincierz J. — Ein neuer Limulide aus dem Lias. Paläont. Zeitschr., B. 3/4, Stuttgart, 1960.

SUMMARY

Lias deposits of the Holy Cross Mts are generally poor in marine fossils, nevertheless they yield several forms very rare in other regions. The latter include several new trace fossils and an unique foot-print of five-toe reptilian (W. Karaszewski 1973, 1974, 1975) as well as imprint of limulus found in Middle Lias deposits nearby Szydłowiec just before the start of the IInd w.w. The imprints of Lower Jurassic limulus are extremely rare and up to the present there are known only 2 specimens from the Franconian Alb and 1 from Scania (J. Wincierz 1960). The specimen from Poland was markedly better preserved than the remaining ones and almost twice as large as those from the Franconian Alb. Unfortunately, it was burnt down along with other collections of the Warsaw University during bombing of Warsaw in September 1939.

РЕЗЮМЕ

Отложения свентокшиского лаяса бедны морской фауной, однако они часто содержат окаменелости, которые очень редко встречаются в других местах. К ним относится, кроме уже описанных окаменелостей и уникального отпечатка пятипалой лапы рептилии (В. Карашевски, 1973, 1974, 1975), также и отпечаток лимулюса, найденный в отложениях среднего лаяса района г. Шидловец накануне Второй мировой войны. Кроме этой находки, в нижней юре Европы до сих пор были обнаружены лишь 3 отпечатки лимулюса — два в Франконской Юре и один в Скании (И. Винцеж, 1960). Свентокшиский экземпляр отличается лучшей сохранностью и почти в два раза больше экземпляров из Франконской Юры. К сожалению, этот экземпляр вместе со всеми коллекциями Варшавского университета был уничтожен во время бомбардировки Варшавы в 1939 г.